

Коданьов Владислав Іванович
аспірант НДІ державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Енергетична безпека стала відігравати більш помітну роль у зв'язку з російською агресією проти України. Енергетична криза 2022 р. підкреслює, що наявність доступної енергії вважатиметься першочерговим завданням національних урядів та інтеграційних об'єднань, насамперед ЄС. Перехід на відновлювані джерела енергії змінює питання, пов'язані з енергетичною безпекою, але не обов'язково забезпечує більшу безпеку. Геополітика залишиться важливим фактором енергетичної безпеки, а перехід на відновлювані джерела енергії навряд чи усуне цей фактор.

Ключові слова: енергетична безпека, національні інтереси, енергетична криза, геополітика, російсько-українська війна.

Kodanev Vladyslav Ivanovych
Postgraduate student of the Research Institute
of State Building and Local Self-Government
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

THE PROBLEM OF ENSURING ENERGY SECURITY IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL INSTABILITY

Energy security has become more prominent due to Russia's aggression against Ukraine. The energy crisis of 2022 emphasizes that the availability of affordable energy will be considered a top priority by national governments and integration associations, especially the EU. The transition to renewable energy sources changes the issues related to energy security, but does not necessarily provide greater security. Geopolitics will remain an important factor in energy security, and the transition to renewable energy sources is unlikely to eliminate this factor.

Key words: energy security, national interests, energy crisis, geopolitics, Russian-Ukrainian war.

В умовах російської агресії проти України інститути Європейського Союзу і уряди держав-членів намагаються знайти способи підірвати владу та фінанси країни-агресора. Щоправда в наслідок енергетичної залежності насамперед Європейського Союзу від росії глобальна відповідь на агресію проти України була ускладнена: протягом багатьох місяців російські нафтові потоки було звільнено від європейських санкцій. Це дозволили різко збільшити доходи росії від нафти і газу, які були використані для фінансування війни та нейтралізації наслідків санкцій, а також розколу ЄС та НАТО [1; 2].

Енергетичні ресурси стала критичною проблемою для ЄС: купівля їх у росії неприйнятна, оскільки за рахунок отриманих коштів фінансується війна, з другого боку відмова від їх купівлі підвищує вартість енергії для європейців, яка в II і III кварталах 2022 р. досягла безпрецедентного рівня.

Оскільки більшість держав-членів ЄС прагне зменшити свою залежність від російського природного газу (Москва традиційно прагне використовувати викопне паливо, щоб мати важелі тиску на Європу), вони почали більше імпортувати його зі США, Північної Африки, Великої Британії, Норвегії та Азербайджану. Деякі європейські країни змушені були збільшити споживання вугілля та його імпорт. Цей перехід неминуче спричинив збої у постачанні², а тому ЄС акцентував увагу урядів держав-членів на заходах із скорочення енергоспоживання та підвищення ефективності³.

Слід зазначити, що це не вперше, коли Європейський Союз піднімає питання про необхідність відмови держав-членів від російських енергоносіїв або принаймні зменшення залежності від них. У 2014 р., після анексії Криму росією, Європейська рада підтримала зусилля національних урядів щодо скорочення імпорту газу за рахунок підвищення енергоефективності, а також диверсифікації та розвитку внутрішніх джерел. Було проголошено курс на

² Дві країни, а саме Іран і Саудівська Аравія, які мають скільки-небудь значні резервні потужності з видобутку нафти, не змогли збільшити видобуток, а отже уповільнити зростання цін на світових ринках. Іран не зміг це зробити через накладені на нього міжнародні санкції, а Саудівська Аравія, всупереч проханням Вашингтона, через свої геополітичні та гео економічні інтереси, а також певне охолодження відносин із США. В результаті США вимушені були задіяти власний Стратегічний нафтовий резерв, який протягом 2022 р. суттєво скоротився.

³ Слід визнати, що переважну частину скорочення попиту на газ у державах-членах ЄС у 2022 р. було досягнуто завдяки незвичайно теплою погодою, а також зупинкою промислового виробництва, а не режимом економії, запровадженим європейськими урядами.

відмову від вуглецевої енергетичної системи, заснованої на викопному паливі. На жаль, держави-члени за вісім років мало що зробили для диверсифікації та модернізації енергетичної інфраструктури Європи. Напередодні російської агресії на тлі енергетичної кризи в Європі, стрімкого зростання цін на природний газ та нафту, навіть оптимісти нового енергетичного порядку усвідомили, що такий перехід до зеленої енергетики буде в кращому разі непростим. Одним із результатів кризи стало відродження терміну «енергетична безпека», який здавався анахронізмом в останні два десятиліття.

Енергетична безпека історично визначалася як наявність достатніх запасів енергоресурсів за доступними цінами. Однак, на думку Bordoff J. та O'Sullivan M. L., це визначення більше не відображає реальності; ризики, з якими зараз стикається світ, є більш численними та складнішими, ніж у попередні епохи. Щоб упоратися з новими загрозами і викликами, директивні органи на національному та наднаціональному рівнях вимушені переглянути концепцію енергетичної безпеки та розробити нові засоби її забезпечення. Цей процес має визначатися чотирма загальновідомими принципами: диверсифікація, стійкість, інтеграція та прозорість, але при цьому традиційні методи їх застосування виявляються недостатніми, а тому неминуче треба шукати нові інструменти [3].

Слід зазначити, що енергетичні кризи все частіше стрясають міжнародне співтовариство (досить згадати енергетичні кризи 1973, 1979–1980, 1990, 2000, 2004 і 2005, 2007, 2008 і 2009, 2021 років)⁴. Причини енергетичної кризи можуть бути як традиційними (наприклад, фізичний дефіцит, який виник внаслідок скорочення інвестицій у нафту та газ або через зростання попиту на природний газ і нафту в наслідок відновлення економіки після економічної кризи, або політичних рішень (наприклад, газовий шантаж Європейського Союзу росією в 2022 р.), що призводить до неадекватних поставок), так і новими (наприклад, стрімке зростання чисельності населення (демографічний фактор); кліматичні зміни тощо).

⁴ Причини енергетичної кризи можуть перебувати в галузі логістики, політики або фізичного дефіциту, бути зумовленою демографічним фактором – стрімким зростанням населення або кліматичними змінами.

Енергетичні кризи завжди зумовлюють появу нових, зазвичай інноваційних підходів та методів (наприклад, розвиток вітрових та сонячних технологій, міждержавних і наднаціональних інститутів для розробки та координації енергетичної політики тощо), як тільки влада, бізнес і наукове співтовариство усвідомлять нові реалії, з якими стикаються насамперед економічно розвинуті держави.

Геополітична ситуація, що склалася через російську агресію, вплинула на темпи та масштаби переходу насамперед європейських держав до чистої («зеленої») енергії. Попри незначне збільшення використання вугілля у короткостроковій перспективі Європейський Союз прискорив реалізацію своїх «зелених» планів.

На стан енергетичної безпеки вочевидь вплине посилення протистояння Сполучених Штатів та Китаю, одним з наслідків якого швидше за все стане небувала за масштабами перебудова ланцюжків поставок енергоресурсів і сировини та активізації промислової політики. Слід зазначити, що в експертному середовищі існують побоювання щодо того, що прискорений енергетичний перехід неминуче спричинить формування нової залежності держав цього разу від Китаю з огляду на його домінування у ланцюжках постачання екологічно чистої енергії⁵. Китай все сьогодні перешкоджає перетворенню Індії на одного з найбільших світових постачальників сонячних панелей. У цьому зв'язку окремі держави, насамперед США, вдалися до неоднозначного кроку – запровадили стимули для вітчизняного виробництва та переробки критично важливих корисних копалин, які централізовані в Китаї⁶.

Здатна вплинути на глобальну енергетичну безпеку і зміна парадигми безпеки, яка спостерігається у Саудівській Аравії. Так, стратегічне партнерство, що виникло між Вашингтоном та Ер-Ріядом після історичної угоди «нафта в

⁵ Китай, керуючись принципом взаємності, вніс зміни в чинне законодавство, яке обмежує експорт технологій, матеріалів та ноу-хау в галузі сонячної енергетики (китайським виробникам заборонено використовувати свої технології великого кремнію, чорного кремнію та литого монокремнію за кордоном) у відповідь на обмеження, введені США у 2022 р. на експорт високотехнологічних напівпровідників та обладнання до Китаю. Пекін може також вдатися до обмеження експорту із країни лазерних радарів, технологій редагування геному та сільськогосподарських схрещувань [4].

⁶ Багато політиків і експертів побачили в цьому рішенні США акт протекціонізму, що викликало дискусії про повернення до епохи торгових воєн.

обмін на безпеку», укладеної в 1945 р., в силу якої Саудівська Аравія протягом десятиліть прислухалася до побажань Сполучених Штатів у питанні обсягів експорту нафти, поступово відходить у минуле. Ер-Ріяд сьогодні дедалі менше звертає увагу на прохання США про постачання нафти на ринки засобами, що відповідають їхнім національним інтересам. Натомість Саудівська Аравія зайнята нормалізацією відносин із противниками США, зокрема з Китаєм та Іраном, про що свідчить вибір Китаю як гаранта ірано-саудівського зближення. Саудівська Аравія також уникає охолодження відносин із росією, яку вона продовжує розглядати як важливого економічного партнера та помічника в управлінні волатильністю нафтового ринку.

Таким чином геополітичні ризики у XXI ст. виступатимуть критичним компонентом, що сприятиме формуванню енергетичної політики та політики у сфері енергетичної безпеки⁷.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яковюк І. В., Цвеліх М. П. Енергетична безпека Європейського Союзу в умовах російської агресії проти України. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 160. С. 170–191. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.160.274518>.
2. Яковюк І. В., Ципищук К. В. Енергетична безпека Європейського Союзу та її значення для України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 627–629. DOI: [10.32782/2524-0374/2021-10/163](https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/163).
3. Bordoff J., O’Sullivan M. L. The Age of Energy Insecurity. How the Fight for Resources Is Upending Geopolitics. April 10, 2023. URL: https://www.foreignaffairs.com/world/energy-insecurity-climate-change-geopolitics-resources?utm_medium=promo_email&utm_source=promo_1&utm_campaign=PRO_M_apr23-camp1-promall-panel-a&utm_content=20230419&utm_term=EPRAZ003A1.

⁷ Геополітичні ризики (на основі аналізу досліджень, що висвітлюють геополітичну напруженість) загалом мають значний негативний вплив, наприклад, на прибутковість нафти, насамперед через зниження попиту на нафту, пов'язаного з глобальною економічною активністю. Вищі геополітичні ризики призводять до зростання цін на нафту [5].

В цілому геополітичні ризики є важливим предикатором прибутковості акцій у країнах з розвинутою економікою: їх фондові ринки вразливі для геополітичних ризиків і особливо страждають від серйозніших несприятливих наслідків загроз (таких як загрози війни та тероризму), ніж їхнє фактичне виникнення [6].

4. China bans export of core solar panel technologies. February 1, 2023. URL: <https://asiatimes.com/2023/02/china-bans-export-of-core-solar-panel-technologies/>.

5. Cunado J., Gupta R., Lau Ch. K. M. Lau & Sheng X. (2020). Time-Varying Impact of Geopolitical Risks on Oil Prices. *Defence and Peace Economics*, 31:6, 692-706, DOI: 10.1080/10242694.2018.1563854.

6. Salisu A. A., Lasisi L. & Tchankam J. P. (2022). Historical geopolitical risk and the behaviour of stock returns in advanced economies. *The European Journal of Finance*, 28:9, 889-906, DOI: 10.1080/1351847X.2021.1968467.

REFERENCES

1. Yakoviyk I.V., Tselikh M.P. (2023) Energy Security of the European Union in the Context of Russian Aggression against Ukraine. *Problems of legality*. Issue 160. P. 170-191. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.160.274518>.

2. Yakoviyk I.V., Tsypshchuk K.V. Energy security of the European Union and its importance for Ukraine. *Legal scientific electronic journal*. 2021. № 10. P. 627–629. DOI: 10.32782/2524-0374/2021-10/163.

3. Bordoff J., O’Sullivan M. L. (2023) The Age of Energy Insecurity. How the Fight for Resources Is Upending Geopolitics. April 10. URL: https://www.foreignaffairs.com/world/energy-insecurity-climate-change-geopolitics-resources?utm_medium=promo_email&utm_source=promo_1&utm_campaign=PRO_M_apr23-camp1-promall-panel-a&utm_content=20230419&utm_term=EPRAZ003A1.

4. China bans export of core solar panel technologies. February 1, 2023. URL: <https://asiatimes.com/2023/02/china-bans-export-of-core-solar-panel-technologies/>.

5. Cunado J., Gupta R., Lau Ch. K. M. Lau & Sheng X. (2020). Time-Varying Impact of Geopolitical Risks on Oil Prices. *Defence and Peace Economics*, 31:6, 692-706, DOI: 10.1080/10242694.2018.1563854.

6. Salisu A. A., Lasisi L. & Tchankam J. P. (2022). Historical geopolitical risk and the behaviour of stock returns in advanced economies. *The European Journal of Finance*, 28:9, 889-906, DOI: 10.1080/1351847X.2021.1968467.